

جعبه ابزار تحلیل گفتمان

جیمز پُل جی

ترجمه

فاطمه عظیمی فرد

(دانش آموخته دکتری زبان شناسی)

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

تهران، ۱۴۰۴

این کتاب ترجمه‌ای است از:

| جعبه ابزار تحلیل گفتمان |

نویسنده: جیمز پل جی

James Paul Gee. (2014). *How to do Discourse Analysis: A Toolkit*.
Routledge

ترجمه: دکتر فاطمه عظیمی فرد

مدیریت هنری: آتلیه نویسه پارسی ■ چاپ و صحافی: روز

چاپ اول، تهران، بهار ۱۴۰۴ ■ ۳۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۶۴۹-۲۰-۹

مرکز پخش:

پخش گسترش، تهران، خیابان دماوند، خیابان شهید باباییان، خیابان خورشید، پلاک ۳۱
تلفن: ۹۱۰۰۶۰۱۰

نماینده‌گی فروش:

کتابفروشی توس، تهران، خیابان انقلاب، نبش خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۸
تلفن: ۶۶۴۶۱۰۰۷

تلفن دفتر انتشارات: ۷۷۰۵۳۲۴۶ ایمیل: info@neveeseh.com

ارتباط با نشر نویسه پارسی: ۰۹۰۲۱۰۰۵۱۶۱

www.neveeseh.com

© تمامی حقوق این اثر برای نشر نویسه پارسی محفوظ است.

هرگونه استفاده تجاری از این اثر یا تکثیر آن، کلاً و جزئاً، به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

مسلسل انتشارات: ۱۵۹ ■ تحلیل گفتمان: ۱۳

جعبه ابزار تحلیل گفتمان

این کتاب درسی پرفروش، مکملی برای کتاب «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و روش» نوشته نویسنده برجسته جیمز پل جی است.

جی با رویکردی عملی، ابزارهای ضروری تحلیل گفتمان را به همراه مراحل گام به گام کاربرد آنها در سراسر کتاب ارائه می‌دهد. هر ابزار به روشنی توضیح داده شده و در کنار راهنمایی برای چگونگی کاربرد آن، داده‌های مفیدی برای تمرین کاربرد ابزار در اختیار خوانندگان قرار داده شده است. خوانندگان رشته‌های مختلف، هم به لحاظ عملی و هم نظری، پیش‌زمینه لازم را برای تحلیل گفتمان به عنوان روش‌شناسی متفاوت پژوهشی بدست می‌آورند.

در چاپ دوم اصلاحاتی انجام و یک ابزار جدید با عنوان «ابزار گفتمان با (C)» بزرگ نیز اضافه شده است. وبگاه جدیدی نیز به آدرس: www.routledge.com/cw/gee راه‌اندازی شده که به همراه اختصاص بخشی به سؤالات متداول، تمرین‌های بیشتر برای درک بهتر، ویژه‌نامه و دسترسی رایگان به مقالات جیمز پل جی را نیز فراهم کرده است.

کتاب «جعبه ابزار تحلیل گفتمان» کتابی ضروری برای دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری است که در حوزه‌های زبان‌شناسی کاربردی، آموزش زبان، روان‌شناسی، انسان‌شناسی و ارتباطات فعالیت می‌کنند.

جیمز پل جی: استاد برجسته مری لوفولتون^۱ در مطالعات سواد رسانه در دانشگاه ایالتی آریزونا است. از وی تاکنون کتاب‌های متعددی منتشر شده است، از جمله: «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و روش»^۲ (چاپ چهارم ۲۰۱۴)، «زبان و یادگیری در عصر دیجیتال»^۳ (۲۰۱۱) و همچنین مشاور ویراستار «راهنمای روتلج»^۴ در تحلیل گفتمان» (۲۰۱۲).

^۱ . Mary Lou Fulton

^۲ . An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method

^۳ . Language and Learning in Digital Age

^۴ . The Routledge Handbook of Discourse Analysis

فهرست مطالب

مقدمه نویسنده	۱۱
پیشگفتار مترجم	۱۹

■ بخش اول: زبان و بافت / ۲۱ ■

۱-۱. زبان و فراگیری زبان	۲۳
۲-۱. بافت	۲۹
نکته دستوری # اشاره‌ها	۳۴
۳-۱. دو ابزار: ابزار جالی خالی پرکن و ابزار عجیب‌وغریب‌سازی	۳۹
۴-۱. کار با ابزار جای خالی پرکن	۴۱
نکته دستوری # ۲: نهاد و گزاره	۴۸
۵-۱. کار با ابزار عجیب‌وغریب‌سازی	۵۱
نکته دستوری # ۳ آهنگ کلام	۵۶
۶-۱. مشکل قاب	۶۹
۷-۱. ابزار مشکل قاب	۸۰
۸-۱. کار با ابزار مشکل قاب	۸۱

■ بخش دوم: بگویید، عمل کنید و طراحی کنید / ۸۵ ■

۱-۲. ابزار حرف و عمل با هم	۸۷
----------------------------------	----

- ۲-۲. کار با ابزار حرف و عمل با هم ۹۲
- ۳-۲. کاربرد دستور زبان برای تولید ساخت و معنا ۹۵
- نکته دستوری #۴: واژگان ۱۰۳
- ۴-۲. ابزار دیگه چطور می‌شه گفتش ۱۰۶
- نکته دستوری #۵: یکپارچه‌سازی اطلاعات ۱۰۸
- ۵-۲. کار با ابزار دیگه چطور میشه گفتش ۱۱۸
- نکته دستوری #۶: مبتداها و آغازگرها ۱۲۰
- ۶-۲. چرا به کمک دستور زبان ساختار طراحی و تولید می‌کنیم ۱۲۵
- ۷-۲. کاربرد زبان برای ساخت چیزها در دنیا ۱۳۰
- نکته دستوری #۷: فرازا ۱۳۴

■ بخش سوم: ساخت چیزها در جهان / ۱۴۷ ■

- ۱-۳. ابزار بازتاب بافت ۱۴۹
- ۲-۳. کار با ابزار بازتاب بافت ۱۵۲
- ۳-۳. ساختن تکالیف و ساختن ابزار ۱۵۴
- ۴-۳. ابزار اهمیت‌ساز ۱۶۲
- ۵-۳. کار با ابزار اهمیت‌ساز ۱۶۵
- ۶-۳. ابزار فعالیت‌ساز ۱۶۸
- ۷-۳. کار با ابزار فعالیت‌ساز ۱۷۷
- ۸-۳. ابزار هویت‌ساز ۱۸۱
- ۹-۳. کار با ابزار هویت‌ساز ۱۸۸
- ۱۰-۳. ابزار رابطه‌ساز ۱۹۴
- ۱۱-۳. کار با ابزار رابطه‌ساز ۱۹۸
- ۱۲-۳. ابزار سیاست‌ساز ۲۰۰
- ۱۳-۳. کار با ابزار سیاست‌ساز ۲۰۸
- ۱۴-۳. ابزار پیوندساز ۲۱۲

نکته دستوری #۸: انسجام.....	۲۱۶
۱۵-۳. کار با ابزار سازنده انسجام.....	۲۲۱
۱۶-۳. ابزار نظام‌های نشانه‌ای ساز و دانش ساز.....	۲۲۶
۱۷-۳. کار با ابزار نظام‌های نشانه‌ای ساز و دانش ساز.....	۲۳۱
نکته دستوری #۹: جریان موضوع و زنجیره موضوع.....	۲۳۷

■ بخش چهارم : ابزارهای نظری / ۲۴۵ ■

۱-۴. شش ابزار نظری.....	۲۴۷
۲-۴. ابزار معنی موقعیتی.....	۲۴۹
۳-۴. کار با ابزار معنی موقعیتی.....	۲۵۳
۴-۴. ابزار زبان‌های اجتماعی.....	۲۵۶
۵-۴. کار با ابزار زبان اجتماعی.....	۲۶۴
۶-۴. ابزار بینامتنیت.....	۲۶۹
۷-۴. کار با ابزار بینامتنیت.....	۲۷۱
۸-۴. ابزار جهان‌های ترسیم‌شده.....	۲۷۴
۹-۴. کار با ابزار جهان‌های ترسیم‌شده.....	۲۸۱
۱۰-۴. ابزار کلان‌گفتمان.....	۲۸۵
۱۱-۴. کار با ابزار کلان‌گفتمان (گفتمان با «D» بزرگ).....	۲۹۳
۱۲-۴. ابزار کلان‌منازعه.....	۲۹۶
۱۳-۴. کار بار ابزار کلان‌منازعه.....	۳۰۰
جمع‌بندی.....	۳۰۳
واژه‌نامه.....	۳۰۷
پیوست (فهرست ابزارها).....	۳۲۳
نمایه.....	۳۳۳

مقدمه نویسنده

تحلیل گفتمان^۱، مطالعه کاربرد زبان در جهان است و فقط به گفتن جمله‌ها محدود نمی‌شود بلکه انجام کارها را نیز دربرمی‌گیرد. افراد برای اهداف متفاوتی زبان را به کار می‌برند. مثلاً آنها از زبان برای ارتباط، همکاری و کمک به دیگران استفاده می‌کنند. افراد از زبان استفاده می‌کنند تا چیزهایی مثل ازدواج، شهرت و نهادها را بنا نهند. آنها همچنین باز از زبان برای دروغ گفتن، بهره‌برداری از دیگران، به دیگران آسیب رساندن و تخریب چیزهایی مثل ازدواج، شهرت و نهادها استفاده می‌کنند.

رویکردهای متفاوتی به تحلیل گفتمان وجود دارد. برخی از آنها بخشی از رشته زبان‌شناسی است و چنین رویکردهایی به زبان‌شناسی، به شدت به مطالعه دستور زبان وابسته است. برخی رویکردها وابستگی چندانی به جزئیات دستور زبان ندارند، اما بر ایده، مسائل و مضامینی متمرکزاند که در گفته و نوشته بیان می‌شود.

در کتاب «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و روش» (چاپ چهارم، ۲۰۱۴) بحث کرده‌ام که هر نظریه تحلیل گفتمان از مجموعه‌ای از ابزارها^۲ تشکیل شده است که با آنها می‌توان زبان را در کاربرد تحلیل کرد. به اعتقاد من، هیچ نظریه‌ای به شکل جهانی درست یا نادرست نیست. هر نظریه، ابزاری پیشنهاد می‌کند که برای برخی انواع داده نسبت به دیگر نظریه‌ها کارآتر است. افزون بر این، هر کسی که تحلیل گفتمان انجام می‌دهد باید از نظریه‌ای ابزارهایی را برحسب نیازها و تقاضاهای مطالعه خود برگزیند.

^۱ . Discourse Analysis

^۲ . tools

کتاب تحلیل گفتمان می‌تواند دو رویکرد مختلف داشته باشد. می‌تواند نظریه‌های مختلف تحلیل گفتمان را معرفی کند یا می‌تواند یک نظریه را به شکل جزئی‌تر بررسی کند. در شق دوم، نظریه‌ای انتخاب می‌شود که ابزار مناسبی برای اهداف مشخص ارائه دهد و برای یادگیری دیگر رویکردها با توجه به اهداف دیگر در آینده، آمادگی مناسبی ایجاد کند. کتاب «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و روش» و کتاب حاضر، براساس رویکرد دوم بنا شده‌اند. نظریه هر دو کتاب، نظریه‌ای است که تحلیل گفتمان را به شدت وابسته به جزئیات ساختار زبان (دستور زبان) می‌بیند، اما با معنی در اصطلاح اجتماعی، فرهنگی و سیاسی نیز سروکار دارد. رویکردی وسیع‌تر به معنی که در برابر جریان معمول زبان‌شناسی قرار دارد. در عین حال، هر دو کتاب پایه‌ای برای یادگیری دیگر رویکردها به تحلیل گفتمان هستند.

اما تفاوت این دو کتاب که هر دو به مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان اختصاص دارند، در چیست؟ کتاب «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و روش»، مجموعه‌ای از توضیحات و مثال‌ها را ارائه می‌دهد؛ اما به خواننده تمرین‌های زیادی که خود قادر به انجام آن باشند، عرضه نمی‌کند. افزون بر این، جزئیات «چگونگی» رویکرد را نشان نمی‌دهد. کتاب حاضر، در کنار توضیحات و مثال‌ها، انجام تمرین‌های زیادی را نیز بر عهده خواننده می‌گذارد و دستورالعمل‌های جزئی درباره «چگونگی» کار ارائه می‌دهد.

اما باید به خوانندگان هشدار داد که هیچ توافق قطعی درخصوص محتوای تحلیل گفتمان وجود ندارد. رویکردهای متعدد و مخالفان هر یک وجود دارند. بنابراین، من عقاید خودم را، چیزی که به آنها باور دارم، بیان می‌کنم و امید ندارم هر آنچه را که می‌گویم شما بپذیرید؛ باین حال، امیدوارم شما نیز عقاید خود را بیان کنید و الگوی مورد نظران را بیروانید. «چگونگی» در این کتاب به همین معناست: یاد بگیرید که سرانجام عقیده خود را شکل دهید و در راه شناخت و مداخله در جهان، همراهان خود را انتخاب کنید.

در این کتاب ۲۸ ابزار برای تحلیل گفتمان معرفی می‌شود. در هر مورد، ابزار توضیح داده می‌شود و مثالی از چگونگی کاربرد آن ارائه می‌گردد. سپس به خوانندگان داده‌ها و سؤالاتی عرضه می‌شود که به آنها اجازه می‌دهد کاربرد ابزار را تمرین کنند. تمامی ابزارها

در پیوست کتاب ارائه شده است. خوانندگان باید در تحلیل داده‌های خود از هر یک از ابزارها استفاده کنند.

منظور از «ابزار» در تحلیل گفتمان چیست؟ هر ابزاری در تحلیل گفتمان، سؤال مشخصی در مورد داده است. هر سؤال موجب می‌شود خواننده دقیق‌تر به جزئیات زبان در ارتباط شفاهی و نوشتاری بپردازد. هر سؤالی همچنین موجب می‌شود خواننده این جزئیات را با منظور و هدف گویندگان و نویسندگان و آنچه به دنبالش بوده‌اند، پیوند بزند و در واقعیت بیرونی با روشی ارتباط دهد که آنها زبان را به آن شیوه به کار برده‌اند.

ابزارها برحسب ترتیب ارائه نشده‌اند. می‌توان از همه آنها همزمان برای تحلیل داده استفاده کرد. برای برخی داده‌ها، برخی از ابزار اطلاعات روشن‌تری نسبت به دیگر داده‌ها ارائه می‌دهند. اما برای هر بخش داده از همه آنها می‌توان استفاده کرد. گرچه در برخی موارد ابزارهایی دیرتر معرفی شده‌اند. به اعتقاد من، تحلیل گفتمان با ابزارهایی که در بخش ۴ ارائه شده است آغاز می‌شود (این بخش شامل مواردی است که فراتر از زبان است). اما این به آن معنی نیست که شروع از بخش ۴، شیوه مناسبی است. زمانی که خوانندگان کتاب را به انتها رساندند و خواستند داده‌های خود را تحلیل گفتمان کنند، ممکن است بخواهند از ابزارهای بخش ۴ شروع کنند و از انتها، ۲۸ ابزار معرفی شده را مرور کنند. هر خواننده، برحسب نیاز خود از ابزارها استفاده خواهد کرد.

در این کتاب رویکردی که به تحلیل گفتمان ارائه شده است، هم گفتار و هم نوشتار را در برمی‌گیرد. مثال‌ها و داده‌های عرضه‌شده از هر دو گرفته شده‌اند. اما از آنجایی که نمی‌خواهم دائماً تکرار کنم «گفتار و نوشتار»، «گویندگان و نویسندگان» و «شنوندگان و خوانندگان»، در کل کتاب تنها از گفتار، گویندگان و شنوندگان صحبت می‌کنم. بنابراین، خوانندگان به یاد داشته باشند که معمولاً از گفتار و نوشتار هر دو حرف می‌زنم. (به جز موارد روشنی که تنها یکی مورد نظر است، مثلاً زمانی که از مکث یا تغییرات زیروبمی در صوت صحبت می‌کنیم)

از آنجایی که برخی داده‌هایی که درباره‌شان صحبت می‌کنیم از گفتار می‌آید، در اینجا مسئله چگونگی ترانویسی^۱ گفتار مطرح می‌شود. به کمک تجهیزات رایانه‌ای و ضبط حساس، دسترسی به جزئیات ضبط صدا به‌طور حیرت‌انگیزی ممکن شده است؛ از جمله:

1. transcription

مکث‌های کوتاه، تأمل‌های ظریف و تغییرات جزئی در صدا، زیروبمی، دامنه و بلندی. و سوسه می‌شویم که بپذیریم ضبط چنین جزئیاتی، «واقعیت» خالص، عینی و تحلیل‌نشده‌ای را ارائه می‌دهد. درواقع، چنین چیزی صحت ندارد. گفتار همواره از آنچه که نظام ضبط یا ترانویسی می‌تواند نشان دهند، جزئیات بیشتری دارد.

تحلیل گفتمان بر جزئیاتی از گفتار (همچنین نگاه، حرکات دست و صورت و کنش) مبتنی است که احتمالاً به بافتی که گفتار در آن به کار رفته است، مربوط هستند و با استدلال‌هایی ارتباط دارند که تحلیلگر تلاش می‌کند آنها را اثبات کند. تحلیل گفتمان براساس تمامی ویژگی‌های فیزیکی موجود بنا نشده است، حتی شامل آن ویژگی‌هایی هم نمی‌شود که ممکن است در زمینه‌ای قابل تصور، معنادار باشند یا در تحلیل‌هایی با اهداف متفاوت معنا پیدا کنند.

هر داده گفتاری ممکن است به شکل تفصیلی یا کلی ترانویسی شود، به گونه‌ای که طیفی از ترانویسی‌های بسیار جزئی (آنچه که زبان‌شناسان به آن ترانویسی «تفصیلی»^۱ می‌گویند) یا با ذکر جزئیات کمتر (آنچه که زبان‌شناسان به آن ترانویسی «کلی»^۲ می‌گویند) ارائه شود. درحالی‌که منطقی است از ابتدا ترانویسی را با ذکر جزئیات شروع کرد تا در انتها نتایج بهتری کسب کرد؛ با این حال، باید گفت درنهایت اهداف تحلیلگر است که مشخص می‌کند کدام یک از ترانویسی‌های تفصیلی یا کلی باید انتخاب شود.

در این کتاب ما از ترانویسی کلی استفاده کرده‌ایم. برای هر ترانویسی جزئیات بیشتری می‌تواند پیشنهاد شود اما این جزئیات درخت‌هایی را به نمایش در می‌آورد که جنگل را تیره‌وتار می‌کنند و این درحالی‌است که در این کتاب به دنبال جنگلی روشن هستیم. برلی مطالعه بیشتر درباره ترانویسی در تحلیل گفتمان به کتاب دورانتی^۳ مراجعه کنید که در فهرست پایانی مقدمه آمده است.

در این کتاب از داده‌های زیادی استفاده می‌کنم و داده‌هایی برای تمرین در اختیار خوانندگان قرار می‌دهم. داده‌ها باید از جایی استخراج شوند. داده‌های این کتاب از پژوهش‌های خودم استخراج شده است که به مسائل اجتماعی، نهادی و آموزشی مربوط می‌شود. براین باورم که تحلیلگران گفتمان باید سؤالات و داده‌های خود را

^۱ . narrow

^۲ . broad

^۳ . Duranti

جمع‌آوری کنند، چون مطالب مهمی در پاسخ‌ها نهفته است. در هر موردی، خوانندگان سلیق خود را دارند و داده‌های ارائه‌شده در این کتاب برای تمرین اولیه است. خوانندگان باید تمامی ابزارهایی را که معرفی می‌کنیم، در تحلیل داده‌ها و مسائلی که انتخاب کرده‌اند و مورد علاقه‌شان است به کار بندند.

همه خوانندگان با داده‌هایی که به کار می‌برم به یک میزان آشنایی ندارند. گرچه اغلب داده‌ها از ایالات متحده جمع‌آوری شده است؛ با این حال، برای تمام نقاط ایالات متحده آشنا نیست و حتی ممکن است تا حدودی برای برخی افراد در این کشور «بیگانه» باشد. در بخش‌های بعدی کتاب خواهید دید که از اصطلاح‌های «ناآشنا» و «جدید» استفاده خواهد شد. همچنین خوانندگان همواره باید به یاد داشته باشند که چگونگی کاربرد داده‌ها در این کتاب می‌تواند با داده‌های مشابه منطقه، فرهنگ و کشور خودشان، جایی که اوضاع کمی متفاوت است، سنجیده شود. بدین ترتیب، خوانندگان می‌توانند تفاوت‌ها را مقایسه و مقابله کنند. درواقع، این قیاس تمرین مناسبی در کل کتاب است.

رویکرد من در تحلیل گفتمان از نوع «تحلیل گفتمان کاربردی»^۱ یا «زبان‌شناسی کاربردی»^۲ است. این یعنی چه؟ این بدان معناست که: در پژوهش‌های تجربی، سؤالات بسیار زیادی برای پرسیدن، موضوع‌های متعدد برای مطالعه و انواع مختلف داده برای جمع‌آوری وجود دارد. از آنجایی که در اینجا انتخاب‌های متعددی پیش روست، چرا سؤالات، موضوع‌ها و داده‌هایی انتخاب نشوند که به مسائل و مشکلات مردم، جامعه و دنیا می‌پردازند؟ زمانی که انتخاب‌هایمان را بر این اساس قرار دهیم که چگونه پژوهش ما به مسائل و مباحث گسترده‌تری کمک خواهد کرد، پژوهش کاربردی انجام می‌دهیم. با نتیجه‌گیری براساس سلیق به جای داده‌ها، معیارهای تجربی را کم و کارمان را سیاسی نمی‌کنیم. بلکه به دنبال میانجی‌گری هستیم. در این کتاب خواهید دید موضوع‌های زبانی و داده‌هایی انتخاب شده است که نتیجه مسائل اجتماعی، فرهنگی و نهادی است.

خوانندگان مفروض این کتاب کسانی نیستند که درباره زبان‌شناسی و دستور زبان اطلاعات زیادی دارند. بلکه نویسنده بر این باور است که خوانندگان به جزئیات زبانی توجه می‌کنند. کتاب به چهار بخش و هر بخش به قسمت‌های مختلف تقسیم شده است. هر بخش شامل توضیح و تمرین برای خوانندگان است. در طول کتاب بخشی ارائه

^۱ . applied discourse analysis

^۲ . applied linguistics

شده است که نامش را «نکات دستوری»^۱ گذاشتم. این بخش، اطلاعات پایه‌ای درباره دستور زبان ارائه می‌دهد که نقش مهمی در تحلیل گفتمان دارد. این بخش شامل ابزار و تمرین با ابزار است.

ایده چاپ این کتاب را استادی مطرح کرد که به ناشر گفته بود از کتاب «مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و عمل» استفاده کرده است اما ابراز تأسف کرده بود که آن کتاب درواقع، به خوانندگان نمی‌گوید چطور تحلیل گفتمان انجام دهند. واقعیت این است که نمی‌توان با جزئیات گفت چطور تحلیل گفتمان کنید. همانند علم یا هنر شایسته، آنچه که باعث می‌شود تحلیل گفتمان خوبی انجام دهید، مواردی است مانند: سلیقه، نوآوری، خطرپذیری و انتخاب‌های درست (و کمی شانس) درمورد موضوعی است که باید مطالعه شود. اما این کتاب نزدیکترین کتابی است که برای نیل به اهدافی که گفته شد، می‌توان ارائه کرد. در این کتاب نکات دقیقی درباره تحلیل گفتمان به خوانندگان عرضه می‌شود. تلاش می‌شود خواننده در ۲۸ سؤال و جواب درگیر شود. سؤال‌ها ساده و پاسخ‌ها روشن نیستند. امید است درمورد آنها با یکدیگر بحث کنید (چون علم امری اجتماعی و تعاملی است). انتظار می‌رود بعد از درگیری، دیدگاه و مهارت‌های خود را به دست آورید و آماده یادگیری بیشتری باشید و همچنین در درک زبان در جهان واقع با شیوه خود عمل کنید.

با وجودی که این کتاب درباره زبان است، اما ابزارهایی که برای تحلیل زبان ارائه می‌دهد، می‌تواند برای تحلیل متون غیرزبانی مثل تحلیل تصاویر ایستا (مانند نقاشی)، تصاویر متحرک و پویا (مثل فیلم و بازی ویدیویی) و متون چندرسانه‌ای^۲ که واژه‌ها و تصاویر را ترکیب می‌کنند و موارد دیگری همچون موسیقی (مانند بسیاری از تبلیغات و بازی‌هایی ویدیویی) نیز مناسب باشد. این امر از آن‌روست که تحلیل گفتمان درباره ارتباطات است و در اغلب موارد، تصاویر و متون چندرسانه‌ای در تلاش برای برقراری ارتباط هستند. آنها از «دستور زبان» متفاوتی نسبت به زبان صرف استفاده می‌کنند، اما با این حال ارتباط برقرار می‌کنند. تحلیل گفتمان تصاویر و متون چندرسانه‌ای، بسیار نوپا است و نیازمند کتاب جداگانه‌ای است. باین‌همه، از خوانندگان دعوت می‌شود

^۱ . Grammer Interludes

^۲ . multimodal

به این فکر کنند که چگونه می‌توانند از ابزارهای مختلف این کتاب برای تحلیل گفتمان خارج از زبان بهره ببرند.

یادداشت چاپ دوم کتاب: در این نسخه یک ابزار دیگر اضافه شده است، داده‌ها حذف، اضافه و اصلاح شده‌اند و ارجاع‌ها به‌روز شده است (که در برخی موارد به معنای افزودن آثار کلاسیک بیشتر، نه فقط پژوهش‌های جدید، بوده است) و بخش‌های زیادی برای روشن‌تر شدن بحث بازنگری شده است. پیوست تحلیل چندرسانه‌ای حذف شده است. چون این موضوع شایسته پرداختی مفصل‌تر از آن چیزی است که در این کتاب ممکن باشد.

مسئله‌ها: این کتاب ۵۱ مسئله یا تمرین دارد. توصیه می‌شود از دانشجویان خواسته شود داده‌هایی را بیابند و ارائه کنند که نمونه‌ای از کاربرد ابزارهای مختلف تحلیل گفتمان مطرح‌شده در کتاب باشند. مدرسان باید همچنین داده‌ها و سؤالات بیشتری را ارائه دهند که برای کلاس جذاب باشد یا با پیش‌زمینه دانشجویان تناسب داشته باشد. به دانشجویان نیز توصیه می‌شود برخی یا همه ابزارهای تحلیل را روی داده‌هایی به کار ببرند که برای آنها اهمیت دارد و می‌تواند مبنای پژوهش شخصی آنها قرار گیرد. تحلیل گفتمان مانند همه علوم، فعالیتی اجتماعی و گروهی است و بنابراین، دانشجویان باید همکاری در تحلیل، اصلاح، تکمیل و اضافه کردن به نوشته‌های یکدیگر را بیاموزند.

منابع پیشنهادی برای مطالعه بیشتر

در کل کتاب منابعی برای مطالعه بیشتر پیشنهاد داده می‌شود. تلاش شده است کمترین و بنیادی‌ترین منابع ارائه شود. برای دسترسی به فهرست کامل‌تر منابع رجوع کنید به جی، جی، پی^۱ (۲۰۱۴). مقدمه‌ای بر تحلیل گفتمان: نظریه و عمل. چاپ چهارم. لندن: روتلج^۲. منابع ارائه‌شده در این کتاب، کتابنامه این حوزه را تشکیل نمی‌دهند. برخی فنی هستند و برخی غیرفنی، اما همگی فهرست شده‌اند، چون مطالعه آنها همزمان یا بعد از این کتاب مفید است. همان‌طور که قبلاً گفته شد، رویکردهای مختلفی به تحلیل گفتمان وجود دارد.

¹ . Gee, J.P.

² . Routledge

در زیر فهرست کوتاهی از کتاب‌هایی ارائه شده است که به خواننده اجازه می‌دهد برخی از این رویکردها را تجربه کند.

- Chafe, W. (1994). *Discourse, consciousness, and time: The flow and displacement of conscious experience in speech and writing*. Chicago: University of Chicago Press. [An important and influential approach to discourse analysis rooted in the flow of ideas in the mind and in speech.]
- Duranti, A. (1997). *Linguistic anthropology*. Cambridge: Cambridge University Press. [Excellent overview of discourse analysis within a cultural framework.]
- Gee, J. P. and Handford, M., Eds. (2012). *The Routledge handbook of discourse analysis*. London: Routledge. [A good handbook with a very diverse array of articles representing different approaches to and areas in discourse analysis.]
- Fairclough, N. (2003). *Analyzing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge. [Fairclough offers his well-known and widely used approach to critical discourse analysis.]
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press. [A classic approach to discourse from an anthropological linguist.]
- Hutchby, I. and Wooffitt, R. (2008). *Conversational analysis*. Malden, MA: Polity Press. [CA—which stand for conversational analysis—is a widely used approach to analyzing face-to-face conversations based in sociology.]
- Schiffrin, D., Tannen, D., and Hamilton, H. E., Eds. (2001). *The handbook of discourse analysis*. Malden, MA: Blackwell [A good handbook with many articles representing different approaches to and areas in discourse analysis.]
- Van Dijk, T. A., Ed. (1997). *Discourse as social interaction*. London: Sage. [This and the book below are both good collections of articles detailing different approaches to and areas in discourse analysis.]
- Van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as structure and process*. London: Sage.
- Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and power*. New York: Palgrave/Macmillan [Van Dijk has done a great deal of work on using his own style of discourse analysis to deal with important social and political issues.]

پیشگفتار مترجم

تحلیل گفتمان یا گفتمان‌شناسی که یکی از زیرشاخه‌های زبان‌شناسی خوانده می‌شود و با آثار گفتمان‌کاوان غربی معرفی شد، از بیش از سه دهه قبل، به‌عنوان روش پژوهش و چهارچوب نظری در ایران مطرح شده است. تحلیل گفتمان امروزه به‌گرایشی چندرشته‌ای و بین‌رشته‌ای تبدیل شده است و به مطالعات زبان نوشتاری، گفتاری، رسانه‌ای و یا هر پدیده نشانه‌ای می‌پردازد. پژوهش‌های صورت‌گرفته در حوزه زبان‌شناسی در داخل و خارج از کشور عمدتاً به معرفی تحلیل گفتمان به‌عنوان یک روش پژوهش معطوف بوده و کمتر رویکرد عملی در تحلیل گفتمان مورد توجه قرار گرفته است.

پل جی در کتاب حاضر که چاپ دوم «جعبه ابزار تحلیل گفتمان» است، با زبانی ساده و روان و با رویکردی کاملاً کاربردی به تحلیل گفتمان، تلاش کرده است در قالب ۲۸ ابزار و با ارائه مثال‌ها و تمرین‌های متعدد، نحوه تحلیل گفتمان را برای علاقمندان تازه‌کار، گام به گام شرح دهد. از این رو، باید کتاب حاضر را از معدود کتاب‌های تحلیل گفتمان دانست که به جای رویکرد نظری، به کاربرد معطوف است و می‌تواند مخاطبان گسترده‌ای از رشته‌های مختلف علوم انسانی اعم از زبان‌شناسی، ارتباطات، علوم سیاسی و... داشته باشد. یکی از ویژگی‌های کتاب حاضر، ارجاع مکرر به داده‌هایی یکسان از زوایای متعدد در بخش‌های مختلف کتاب است، به‌طوری‌که به آرامی از داده‌ها ابهام‌زدایی می‌شود. کتاب حاضر می‌تواند به‌عنوان کتاب درسی در کلاس‌های تحلیل گفتمان در رشته‌های زبان‌شناسی و غیرزبان‌شناسی و حتی آموزش سواد رسانه‌ای که این‌روزها در سطح کشور

مطرح است، تدریس شود. مدرسان می‌توانند مثال‌های بومی را جایگزین مثال‌های کتاب کنند.

کتاب حاضر در چهار بخش تنظیم شده است. عناوین ابزارهای ارائه شده در بخش‌های اول و دوم عامیانه‌تر انتخاب شده‌اند، درحالی‌که عناوین ابزارهای بخش‌های سوم و چهارم فنی‌تر هستند. در ترجمه عناوین ابزارها تلاش شده است این تمایز حفظ گردد. در انتخاب معادل‌های عناوین ابزارها از نظرهای ارزشمند همکار فرهیخته جناب آقای دکتر پارسا بامشادی بسیار بهره بردم و از سخاوت علمی ایشان کمال تشکر را دارم.

ذکر نکته‌ای در باب ترجمه مثال‌های کتاب ضروری است. مواردی که تنوعات نحوی زبان انگلیسی مورد نظر نویسنده بوده است، مثال‌ها ترجمه نشده‌اند اما در دیگر موارد که غالباً مثال‌ها به زبان گفتاری را شامل می‌شود، ترجمه ارائه شده است. در این موارد تلاش شده است سبک گفتاری در ترجمه حفظ گردد.

از جناب آقای دکتر امیر احمدی گرامی، مدیر مسئول محترم نشر نویسه پارسی و همکاران ارجمندشان که در جهت اعتلای زبان‌شناسی در ایران تلاش می‌کنند و انتشار کتاب حاضر به همت ایشان میسر شد، صمیمانه سپاسگزارم.

بی‌تردید از نگاه خوانندگان فرهیخته و متخصصان تحلیل گفتمان ترجمه حاضر کاستی‌هایی دارد. امیدوارم از پیشنهاد‌های عالمانه متخصصان در چاپ‌های بعدی بهره‌مند شوم.

فاطمه عظیمی‌فرد

(دانش‌آموخته دکتری زبان‌شناسی)

How to do Discourse Analysis A Toolkit

Written By:
James Paul Gee

Translated By:
Fatemeh Azimifard, Ph.D.

First published 2025 by Neveeseh Parsi
2025 Neveeseh Parsi Publications

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without prior permission of Neveeseh Parsi.

Tehran- Iran
Email: info@neveeseh.com